

NYT FRA SPROGNÆVNET

JANUAR 2026

Dansk
Sprognævn

INDHOLD

En ny ordtrawler – pingvinord og hyppige stavefejl

Artiklen præsenterer *Ordtrawler 2.0*,
som bl.a. skal bruges til at finde nye ord
til *Retskrivningsordbogen*.

Mange kilo fraværende bøjningsendelser i *Retskrivningsordbogen*

Hvordan kan det være at
bøjningsformen præsens
participium ikke står anført i
Retskrivningsordbogen?

Skjulte anglicismer i det danske sprog

Hvordan identificerer man anglicismer
der består udelukkende af danske ord,
fx *tilbage til tegnebrættet* og *prøve for
hårdt*?

Farlige ord

Farlige ord er temaet for en
række artikler som bringes i
dette og kommende numre af

Nyt fra Sprognævnet i 2026.

Dette nummers farlige ord er *bøsse*,
etnisk, *hudfarvet* og *hudfarver*.

En ny ordtrawler – pingvinord og hyppige stavfejl

Vi har til stadighed brug for at finde nye opslagsord til fx *Retskrivningsordbogen* og *Nye ord i dansk 1955 til i dag*. Det kan gøres ved manuel excerpering, gerne i kombination med sprogteknologiske værktøjer. I artiklen her præsenteres det vi kalder Ordtrawler 2.0, der er et sprogteknologisk værktøj der kan gennemtrawle store datamængder og dermed finde såvel potentielle nyordskandidater som hyppige stavfejl.

OLIVER RIX JOHANNSEN
(f. 2000), er
ph.d.-studerende i
Dansk Sprognævn.

MARGRETHE HEIDE-MANN ANDERSEN
(f. 1971), er senior-
forsker i Dansk
Sprognævn.

OR CA. 15 ÅR SIDEN UDVIK-

LEDE Jakob Halskov, tidligere medarbejder i Dansk Sprognævn, *Ordtrawleren* (Halskov & Jarvad

2009, 2010; Halskov 2010). Ordtrawleren havde til formål automatisk at finde nyordskandidater, dvs. konstruktioner som kandidater til at blive regnet for nye, altså ord som ikke findes i de gængse ordbøger (fx *Retskrivningsordbogen*, *Den Danske Ordbog*, *Nudansk Ordbog* og *Nye ord i dansk 1955 til i dag*) eller i Sprognævnets ordsamling. Excerperingsarbejdet, dvs. arbejdet med at finde nye ord og registrere dem, foregår stadig manuelt, men vi har brug for at udvikle værktøjer der kan assistere os, først og fremmest fordi vi simpelthen ikke har mulighed for at gennemlæse alle de tekster der hver dag produceres. Her havde et værktøj som Ordtrawleren mange styrker, men også mange udfordringer. Den havde fx svært ved at håndtere flerordsforbindelser (fx *cancel culture*), ny brug af gamle ord (fx *skyde* om filmoptagelse) og nye valensmønstre (fx *gro et skæg*). I dag er Ordtrawleren skrinlagt. Og dog.

Sprogteknologien har taget syvmileskridt siden 2009, hvor Ordtrawleren lanceredes, og det har givet anledning til at vi i Sprognævnet igen forsøger os med at udvikle et værktøj til automatisk at finde nyordskandidater. Det er imidlertid stadig ikke uden vanskeligheder. Foreløbig foreligger en betaudgave af hvad vi her vil kalde Ordtrawler 2.0. Denne betaudgave har imidlertid et andet sigte end hvad vi her vil kalde Ordtrawler 1.0, altså den Ordtrawler Jakob Halskov udviklede for ca. 15 år siden. Ordtrawler 2.0, som er udviklet af Oliver Rix Johannsen (medforfatter af

denne artikel), har til formål at finde nyordskandidater specifikt til *Retskrivningsordbogen*, ikke nyordskandidater i det hele taget, som Ordtrawler 1.0 havde. Det gør det på sin vis lettere at finde nyordskandidater eftersom nye ord i *Retskrivningsordbogen* som regel ikke er så nye igen.

I det følgende udlægges det hvordan Ordtrawler 2.0 til forskel fra Ordtrawler 1.0 er bundet op på *Retskrivningsordbogen*. Derefter skitseres det hvordan Ordtrawler 2.0 fungerer. De første resultater som Ordtrawler 2.0 har produceret, diskuteres derefter, navnlig hvordan og hvorvidt de kan give anledning til tilføjelser og normændringer i *Retskrivningsordbogen* 5.2, som forventes lanceret i december 2026. Endelig ser vi på hvordan Ordtrawler 2.0 kan forbedres og videreudvikles.

OM AT FINDE NYORDSKANDIDATER TIL RETSKRIVNINGSORDBOGEN

Arbejdet med at finde nyordskandidater specifikt til *Retskrivningsordbogen* har både sine fordele og ulemper. Fordelene er at ordene ikke blot skal være hyppige, men at de også skal have været det igennem en længere periode. Og det er en fordel på den måde at meget ”støj” (bl.a. manglende mellemrum, fx *haftmasser*, eller orddele talt som hele ord pga. linjeskift, fx *-ningen*, eller helt meningsløse bogstavforbindelser som fx xxxxxx) aldrig kommer i søgelyset fordi støj sjældent er særligt frekvent. Ulemperne er at ikke alle ord er relevante for *Retskrivningsordbogen*: Helt regulære sammensætninger og afledninger er som udgangspunkt ikke interessante idet de kan dannes af materiale der allerede findes i *Retskrivningsordbogen* (se dog nedenfor). Sim-

ple, dvs. usammensatte, ord er derimod interessante.

En sammensætning som fx *hundehalsbånd* er ikke med i ordbogen, men det er *hund* og *halsbånd*. Under opslaget *hund* oplyses man om at det i sammensætninger har formen *hunde-*, og således kan man uden videre danne *hundehalsbånd*. Meget almindelige sammensætninger som fx *hundehvalp* eller sammensætninger der skønnes at kunne give anledning til stavemæssige vanskeligheder som fx *morgencomplet*, er dog taget med som selvstændige opslagsord (jf. **Vejledning til indhold**).

Afledninger som fx *tilfredshed*, der er dannet af *tilfreds* og *-hed*, er som udgangspunkt heller ikke taget med som selvstændige opslagsord. Men også her er der undtagelser: Hvis afledningerne er meget frekvente (fx *afhængighed*), dannet på en særlig måde (fx *ægthed*) eller kan bøjes i pluralis (fx *optræden*), er de dog taget med (jf. **Vejledning til indhold**).

Hertil kommer at proprier (egennavne), herunder personnavne, firmanavne, varemærker osv. principielt falder uden for *Retskrivningsordbogen*’s område; sådanne bør staves som bæreren af navnet gør det (jf. **§ 61 i retskrivningsreglerne**).

Der er altså tre kategorier vi ikke er interesseret i: 1) sammensætninger, 2) afledninger og 3) proprier.

ORDTRAWLER 2.0 BETA

Betaudgaven af Ordtrawler 2.0 har som nævnt til formål at finde nyordskandidater til *Retskrivningsordbogen*. Det ønskede output er en liste af nye ord rangeret efter frekvens, så de mest

frekvente ord står øverst på listen, og de mindst frekvente ord står nederst på listen. I det følgende skitseres det hvordan Ordtrawler 2.0 fungerer. Processen er todelt: Først foretages en analyse af teksterne i det korpus man undersøger, dernæst foretages en efterbehandling.

Analyse

Analysen af de enkelte tekster i det undersøgte korpus er foretaget med pythonbiblioteket spaCy¹. Proceduren er som følger:

1. Alle tekster fra det undersøgte korpus indlæses en ad gangen.
2. Teksten inddeles i tokens (i reglen et ord, men også rene tal, smileyer m.m. er tokens).
3. Hvis et token hverken er et proprium eller et token der ikke kun består af bogstaver, noteres det i bruttolisten:
 - a. Hvis det ikke allerede er på bruttolisten, får det værdien 1 (der angiver antal forekomster af dette token).
 - b. Hvis det allerede står på bruttolisten, lægges 1 til antallet af forekomster.

Efterbehandling

Hver ordform på bruttolisten analyseres mhp. at filtrere irrelevante former fra på følgende tre måder:

1. **Kendte ord:** Hvis en ordform findes i Det Centrale Ordregisters² grundresurse (der rummer fuldformer af opslagsordene i *Retskrivningsordbogen*), filtreres den fra. Fx *gnidningsløs*, *lirekassen*, *røgvarer*
2. **Afledninger:** Hvis en ordform kan dannes vha. et præfiks eller et suffiks i *Retskrivningsordbogen* og en ordform i Det Centrale Ordregister, filtreres den fra. Fx *cyberkriminalitet* (af *cyber-* og *kriminalitet*), *mammutbog* (af *mammut-* og *bog*), *teenagetræt* (af *teenage-* og *træt*)
3. **Sammensætninger:** Hvis en ordform kan dannes vha. en sammensætningsform og en ordform i Det Centrale Ordregister, filtreres den fra. Fx *agurkerelish* (af *agurk(e)* og *relish*), *flødeskumskage* (af *flødeskum(s)* og *kage*), *svangerskabsforgiftning* (af *svangerskab(s)* og *forgiftning*)

De resterende ordformer udgør **nettolisten**.

I efterbehandlingen håndteres altså to af de tre kategorier vi ikke er interesserede i (sammensætninger og afledninger), og i analysen af den enkelte tekst sorteres proprierne (den tredje kategori) fra.

Ud over den totale forekomst af de enkelte ordformer noteres også forekomsten af ordformerne for hvert år i den undersøgte periode. Ords frekvens alene er som nævnt ikke nok til at kandidere til at være opslagsord i *Retskrivningsordbogen*; frekvensen skal også være stabil over en længere årrække (jf. ovenfor).

1 spaCy rummer statistiske modeller for dansk (Explosion u.d.). Modellen vi har anvendt, er baseret på *The Danish UD Treebank* (Johannsen, Alonso & Plank 2015), der er konverteret til *Universal Dependencies* fra *The Danish Dependency Treebank* (Kromann 2003), der igen er baseret på det morfosyntaktisk taggede PAROLE-korpus (Keson 1998). Vi anvendte den største model (dog ikke transformermodellen), mere præcist komponenterne til at foretage *tokenization* (tokenisering, oplyst præcision på 100 %) og *named entity recognition* (NER, genkendelse af proprier, oplyst præcision på 82-83 %). Øvrige komponenter til fx ordklassegenkendelse og lemmatisering anvendtes ikke for at mindske risikoen for fejl.

2 Læs mere om Det Centrale Ordregister (COR) her: <https://dsn.dk/forskning/sprogteknologi-og-fagsprog/cor/>

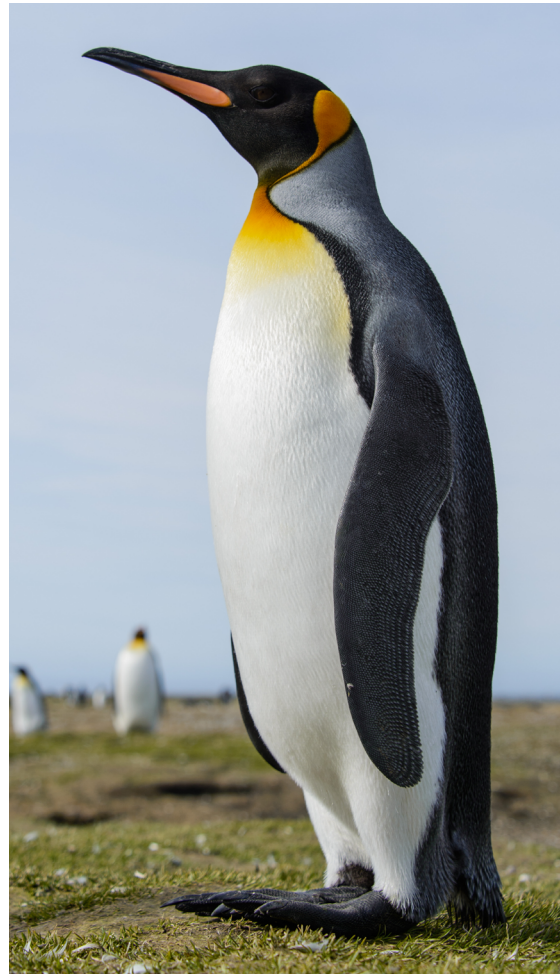

FØRSTE RESULTATER

Vi slap Ordtrawler 2.0 beta løs på et korpus af avistekster fra perioden 2014-2023, altså en periode på 10 år. Nettolisten rummede mere end 200.000 kandidater, men det stod hurtigt klart at mange ordformer på listen ikke var egentlige nyordskandidater. Det skyldes en række grunde: Aviskorpusset rummer en del engelsk og tysk tekst (fx citater bragt på originalsproget), så funktionsord som fx *the*, *of*, *im* og *auch* stod højt på listen. Dernæst var der en del proprier som ikke var fanget i analysen³. Hertil kommer en hel del sammensætninger og afledninger.

Der er mange ord i *Retskrivningsordbogen* der ikke har oplysninger om sammensætning: Ved ca. 9000 ud af ca. 66.000 opslagsord er der angivet en (eller flere) sammensætningsform(er), fx *agurk*, der i sammensætninger har formen *agurke-*, fx *agurkesalat*. Men størstedelen af opslagsordene, fx *by*, har altså ingen oplysninger om sammensætningsform. *Retskrivningsordbogen* medtager desuden fortrinsvis fremmedsproglige præfikser (forstavelser, fx *aero-*, *ferro-* og *giga-*), og kun i meget begrænset omfang suffikser (afledningsendelser, fx *-tommers* og *-værelses/-værelsesers*). Der er altså mange sammensætninger og afledninger man ikke kan danne ud fra oplysningerne i *Retskrivningsordbogen* alene.

Derfor foretog vi med hjælp fra en studentermedhjælper⁴ en grovsortering af nettolisten. De første 5000 ordformer på nettolisten blev gennemgået og sorteret som enten 1) danske simpleksord (herunder afledninger), 2) sammensætninger, 3) udenlandske ord, 4) proprier, 5) støj og 6) andet. Ca. 500 ordformer faldt i den første

kategori og ca. 2200 faldt i den anden kategori. Ordformer fra de øvrige kategorier bliver ikke omtalt yderligere her, men kan finde anvendelse i den videre udvikling af Ordtrawleren.

PINGVINORD OG HYPPIGE STAVEFEJL

En fordel ved automatisk excerpering er at maskiner ikke overser ord som menneskelige excerpi-ster kan gøre. I forbindelse med redaktionen af *Retskrivningsordbogens* første udgave (1986) fremlagde en redaktør sin prøveredaktion af bogstavet P, og ordet *pingvin* manglede. Pingvinord er siden blevet en betegnelse for helt almindelige ord som af uransagelige årsager overses af mennesker (Halskov & Jarvad 2009). Sådanne ord er også at finde blandt de første resultater

³ Den komponent i den anvendte model der identificerer proprier (NER, se note 1), har en oplyst præcision på 82-83 %, så det var forventeligt.

⁴ Tak til My Schødt's Henriksen.

»

fra Ordtrawler 2.0. Det gælder fx ordene *stomi* og *parmesan* (*parmesanost* står dog allerede i *Retskrivningsordbogen*) samt forkortelserne *spsk.* (spiseskefuld) og *tsk.* (teskefuld). Det er ord og forkortelser der er helt oplagte at tage med i *Retskrivningsordbogen* 5.2.

Den automatiske excerpering har også genereret en liste over hyppige stavfejl (sådanne ord ser nye ud for maskinen fordi de ikke er opført i ordbogen med denne stavform), hvoraf en del af de mest frekvente vil blive gennemgået her. En del af de hyppige stavfejl skyldes tidligere normændringer der tilsyneladende ikke er slået helt igennem i den faktiske sprogbrug endnu, fx stavformer som *tilbudet* (*tilbuddet* har været enerådende siden 2001) og *bolche* (dobbelthorformen *bolche/bolsje* blev afskaffet i 2001). Begge ændringer er en del af et større kompleks hvor en række ord har fået obligatorisk dobbeltkonsonant i bøjningsformer, eller har fået ensrettet en stavemåde fra (s)ch eller sj til udelukkende sj. Fordi der netop er tale om en ændring der vedrører en række ord af samme type, er der ikke umiddelbart planer om at genindføre dobbeltformer ved enkeltordene *tilbud* og *bolsje*.

De generelle regler som Sprognævnet skal følge ved fastlæggelsen af dansk retskrivning, tager udgangspunkt i *traditionsprincippet* og *sprogbrugsprincippet* (Galberg Jacobsen 1997: 3 ff.). Traditionsprincippet siger at stavemåderne af det eksisterende ordforråd principielt ligger fast, bortset fra justeringer som følge af sprogbrugsprincippet. Et element i traditionsprincippet er princippet om at fremmedord der er blevet almindelige i dansk, skrives i overensstemmelse med de regler der gælder for oprindelige danske ord og ældre låne- og fremmedord i dansk. Spørgsmålet er så hvornår et fremmedord er blevet så almindeligt at det skal tilpasses dansk ortografi, og her tager man udgangspunkt i udtale og

bøjning. Princippet om fordanskning gælder først og fremmest ord fra græsk, latin og fransk, og ord der udgøres af græske, latinske og franske bestanddele. Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis som følges i gode og sikre sprogbruges skriftlige sprogbrug.

Fordanskningen af de "almindelige" latinske, græske og franske fremmedord siger bl.a. at når c udtales som *k*, skrives det som hovedregel *k*. Det giver stavemåder som *vokal* (af latin *vocalis*), konsonant (af latin *consonans*) og *kulør* (af fransk *couleur*). I praksis har dette princip dog ikke altid været overholdt. *Caries* (af latin *caries*) kunne således kun blive stavet med *c* indtil 1986, hvor dobbeltformen *caries/karies* blev indført, mens stavemåden *kafé/kafe* (af fransk *café*) blev afskaffet i 2001. Principperne er altså ikke nagelfaste, og derfor kunne man godt overveje at indføre en dobbeltform som fx *casino/kasino*. *Kasino* stammer fra italiensk *casino*, der egentlig betyder 'lille hus', og da traditionsprincippet ikke siger noget eksplicit om fordanskningen af ord fra italiensk, er der ikke umiddelbart noget til hinder for at indføre stavformen *casino*, der er meget udbredt i almensproget.

Stavformen *sclerose* for *sklerose* er ligeledes meget udbredt. *Sklerose* kommer af græsk *skleros*, der betyder 'hård'. I fagkredse bruges vist udelukkende en stavform med *-c-*, fx finder man kun stavemåden *sclerosis* i *Klinisk Ordbog* (16. udgave, Munksgaard, 2005), og også Scleroseforeningen skriver deres navn med *c*. Selvom Sprognævnet tidligere har afvist at indføre stavformen *sclerose* med henvisning til fordanskningsprincippet, er spørgsmålet om tiden måske er ved at være inde til at indføre stavformen med *c*.

Hvad angår franske låneord, er der et par stavfejl som man ligeledes kunne overveje at ophøje til norm, nemlig *brasserie* (for *brasseri*) og

bravour (for *bravur*). Begge de danske stavemåder følger de gængse fordanskningsprincipper, fx at endelsen *-ie* bliver til *-i* (jf. fx *jalousi* af fransk *jalousie* og *geni* af fransk *génie*). Endelsen findes også i *charcuteri*, som vist oftest staves uden et *-e* i endelsen. Det vanskeliggør tingene, for er det rimeligt at man kan skrive *brasserie*, men ikke *charcuterie*? Staveformen *bravour* kunne formentlig relativt nemt indføres ved siden af *bravur* fordi vi allerede har dobbeltform ved *troubadour/trubadur*.

Maraton har været opslagsord i *Retskrivningsordbogen* siden 1996 og altid i denne form. Ordet stammer egentlig fra den græske by Marathon, hvorfra et sendebud løb de ca. 40 kilometer til Athen. Ordet staves ofte med *-th* på dansk, og også her kunne man – også i betragtning af at der er tale om et stednavn – overveje at indføre stavemåden *marathon*. *Triatlon*, *biatlon* og *duatlon* skulle i givet fald tilsvarende kunne skrives *triathlon*, *biathlon* og *duathlon*.

Der er andre stavefejl end de her nævnte. Nogle af dem er velkendte, fx *autencitet* (for *autenticitet*) og *pal(l)ette* (for *palet*). Begge fejltyper er behandlet i *Nyt fra Sprognævnet* (2013/3 og 2017/1), hvor det både forklares hvordan fejlene er opstået (det har med udtalen at gøre), og hvorfor de ikke umiddelbart kan ophøjes til norm. For *autencitets* vedkommende skyldes det at man derved ville ”få uorden i et ellers velordnet system”, hvor en række adjektiver der ender på *-isk*, har et tilsvarende substantiv der ender på *-icitet*, fx *elektrisk* – *elektricitet*. Og for *palettes* vedkommende skyldes det at stavemåden *palette* primært bruges i overført betydning (fx en *palet* eller *palette* af muligheder), mens den konkrete (*maler*)*palet* ofte skrives som anført her. Anderledes forholder det sig med fejlen *omstændig* for *omstændelig*. Denne stavefejl er behandlet i *Nyt fra Sprognævnet* 2005/2, og her er konklusio-

nen at *omstændig* forekommer ganske hyppigt både i skrift og tale, også blandt gode og sikre sprogbrugere, og at vi derfor kunne overveje at indføre denne form i en kommende udgave af *Retskrivningsordbogen*. Det vil vi stadig overveje.

Alle de overvejelser til ændrede staveformer som vi her har fremlagt, skal dog forelægges for fagrådet for retskrivning inden der kan træffes nogen beslutninger.

VIDEREUDVIKLING AF ORDTRAWLER 2.0 – OG FLERE AFFIKSER OG SAMMENSÆTNINGSFORMER I RETSKRIVNINGSORDBOGEN

Som de første resultater viste, er der mange sammensætninger og afledninger der ikke kan dannes ud fra de eksisterende oplysninger i *Retskrivningsordbogen*. Et oplagt første skridt i videreudviklingen af en Ordtrawler 2.0 er derfor at tilføje flere sammensætningsformer, præfikser og suffikser til *Retskrivningsordbogen*. Derfor planlægger vi da også at tilføje sådanne til *Retskrivningsordbogen* 5.2.

Ordtrawler 2.0 kan også forbedres på andre punkter. I sin nuværende form sker der ingen lemmatisering⁵ (jf. ovenfor), og det bevirker at bøjningsformer af det samme lemma tælles som separate ordformer. Der er også bøjningsformer der hverken er med i *Retskrivningsordbogen* eller Det Centrale Ordregister, som er ganske hyppige: Det gælder især genitiv af adjektiver i pluralis og eller bestemt form. Det ser man når adjektivet er anvendt substantivisk, fx *det er altid de unges skyld*. Netop denne form overvejer vi at tage med i Det Centrale Ordregister.

Endelig er det på sigt planen at Ordtrawleren ikke blot skal finde nyordskandidater til

5 Ved lemmatisering opfører man grundformen af et ord, fx *hest* af *hestene*.

Retskrivningsordbogen, men også til nyordsordbogen *Nye ord i dansk 1955 til i dag* og til **Ordsamlingen**. Her er der som nævnt andre udfordringer end med *Retskrivningsordbogen*; navnlig er man ikke hjulpet af at ordene skal være så frekvente som i denne ordbog. Ikke desto mindre vil vi trække på de erfaringer Jakob Halskov gjorde sig da han udviklede Ordtrawler 1.0. Vi vil fx overveje at inkludere nyhedsmarkeringer i Ordtrawleren, dvs. signaler i teksten om at et ord er nyt. Det kan fx være *såkaldt* eller *såkaldte*, brug af citationstegn eller kursiv (Halskov & Jarvad 2010). De frasorterede resultater (udenlandske ord, støj mv.) skal også indbygges i Ordtrawleren, så de fremover frasorteres automatisk. Endelig er det ønskværdigt at kunne lave mere sofistikeret statistisk analyse end blot antal forekomster pr. år, fx en tidsrækkeanalyse hvor kometord (ord der er meget frekvente i en kort periode, men derefter forsvinder igen, jf. fx mange af de ord der dukkede op under coronapandemien) kan markeres som sådanne.

Målet er at Ordtrawleren kan køre mere eller mindre af sig selv, fx en gang om ugen eller en gang om måneden, og at resultaterne herfra så kan gennemgås manuelt. Nye ord kan derefter glide ind i *Ordsamlingen*, *Nye ord i dansk 1955 til i dag* eller *Retskrivningsordbogen* efter at være gennemgået manuelt. Men vejen dertil er endnu lang; Ordtrawleren foreligger endnu kun i en betaudgave, og der skal laves mange forbedringer før målet er nået.

REFERENCER

- En *palette* af muligheder? *Nyt fra Sprognævnet* 2017/1. Explosion (u.d.). Danish. URL: <https://spacy.io/models/da> (lokaliseret 3/10 2025).
- Galberg Jacobsen, Henrik (1997): Ordnete forhold. Om retskrivningsloven og sprognævnsløven. *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3.
- Halskov, Jakob & Pia Jarvad (2009). Om menneskers og maskiners tilgang til excerpering af sproglige nydan-
nelser – en diskussion og en systemevaluering. *Nyt fra Sprognævnet* 2009/4.
- Halskov, Jakob & Pia Jarvad (2010). Manuel og maskinel
excerpering af neologismer. *NyS – Nydanske Sprog-
studier* 38, 39-68.
- Halskov, Jakob (2010). Halvautomatisk udvælgelse af
lemmakandidater til en nyordsordbog. *LexicoNordica*
17, 73-97.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001): *Postbuddet, publikum-
met og pyjamassen*. Dobbeltskrivning af konsonan-
ter i bøjningsformer. *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4.
- Johannsen, Anders, Héctor Martínez Alonso & Barbara
Plank (2015). Universal Dependencies for Danish.
*Proceedings of the Fourteenth International Work-
shop on Treebanks and Linguistic Theories (TLT)*,
157-167.
- Keson, Britt (1998). *Vejledning til det danske morfosyn-
taktisk taggede PAROLE-korpus*. Det Danske Sprog-
og Litteraturselskab.
- Kromann, Matthias Trautner (2003). The Danish De-
pendency Treebank and the DTAG Treebank Tool.
*Proceedings of the Second International Workshop
on Treebanks and Linguistic Theories (TLT)*, 217-220.
- Schack, Jørgen (2001): Ændringer i opslagsords stave-
form eller ordform. *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4.
- Schack, Jørgen (2013): *Auten(ti)citet*. *Nyt fra Sprognæv-
net* 2013/3.
- Omstændelig eller omstændig? *Nyt fra Sprognævnet*
2005/2.

Mange kilo fraværende bøjningsendelser i *Retskrivningsordbogen*

I *Mål og Mæle* 2024:3 skriver lektor ved Københavns Universitet Holger Juul et indlæg ("1,6 kilo danske ord – og en manglende bøjningsendelse") hvori han efterlyser mere information om bøjningsformen præsens participium (fx *syngende* af *synge*) i den nye udgave af *Retskrivningsordbogen*. Den form glimrer ganske rigtigt ved sit fravær i ordbogen. I artiklen her forklares det hvorfor.

**ANNA SOFIE
HARTLING** (f. 1982),
er seniorforsker i
Dansk Sprognævn.

OLGER JUUL PROBLEMATISERER det faktum at man

ikke i *Retskrivningsordbogen* kan finde oplysninger om stavningen af præsens participium, først og fremmest fordi usikre sprogbrugere ikke finder hjælp i ordbogen til at holde præsens participium, fx *løbende*, ude fra bestemt form flertal af substantiver, fx *løbene*. Sammenblandingen – og dermed fejlstavningen – af disse to ordformer er et velkendt problem hos usikre sprogbrugere.

Holger Juul anfører også at undervisere der skal rette stavning, faktisk ikke kan rette *løbene* i en sætning som *hun kom løbene* med hjemmel i *Retskrivningsordbogen*. Det er rigtigt at hvis man skal finde hjemmel noget sted, skal det være i *Retskrivningsordbogen* og hos Dansk Sprognævn, der som bekendt fastlægger stavningen af ordene i dansk, også af de bøjede former af ordene, foruden tegnsætningen. Der ville dog være meget som underviserne ikke ville kunne rette hvis de kun tog udgangspunkt i *Retskrivningsordbogen* – nemlig principielt alt hvad der ligger udenfor tegnsætning og ords stavning og bøjning – men som de formentlig alligevel sætter røde streger under, fx "forkert" anvendt pronomen (*gaven var til min kone og jeg*), *hans/hendes*

»

anvendt i stedet for *sin* eller *sit* (*Maria kunne igen ikke finde hendes egen telefon*), ord anvendt med (mere eller mindre) ukonventionelle betydninger (*godt* i betydningen 'lidt mindre' fremfor 'lidt mere') osv.

Men nu er præsens participium jo netop en bøjningsform af et verbum, og andre af verbernes bøjningsformer oplyses man om i *Retskrivningsordbogen*: præsens (fx *advarer*), præteritum (fx *advarede*) og supinum, dvs. det ubøjede participium der anvendes i perfektum, (fx *advaret*), for alle verber (der har disse bøjningsformer) på opslagsplads. Desuden er der oplysninger om -s-passivformer ved verber hvis infinitiv ender på andre vokaler end tryksvagt -e (fx *flå* – *flås*), og præteritum participium ved verber der har mulighed for -n-bøjning i participiet (fx *synge* – *sunget/sungen* og *sungne*). I retskrivningsreglerne kan man herudover læse om imperativ og bøjning og brug af præteritum participium. Så det er helt rimeligt at Holger Juul spørger om hvor præsens participium bliver af.

Der er tre grunde til at præsens participium-formerne ikke fremgår af ordbogen, og alle tre grunde er Holger Juul selv direkte eller indirekte inde på:

- 1) *Retskrivningsordbogens* omfang
- 2) *Retskrivningsordbogens* målgruppe
- 3) *Retskrivningsordbogens* hhv. reelle og opfattede autoritet

Mht. punkt 1 om *Retskrivningsordbogens* omfang har det altid været et tema at ordbogen – som fysisk bog – ikke måtte blive for stor og u håndterbar, heller ikke (eller især ikke) for en skoleelev. Det har haft betydning for redaktionsprincipperne på den måde at man groft sagt ikke har taget ordformer med som ordbogsbru-

gerne frit kunne danne på baggrund af andre (opslags)ord. Det har både gjaldt bøjningsformer som fx præsens participium af verber og komparationsformer af adjektiver (fx *sødere* og *sødest* af *sød*), afledninger, fx ord på -hed, -eri og -en, og almindelige sammensætninger, fx *vintertøj*. Ordbogen er alligevel blevet gradvist større: Der er i højere grad blevet tilføjet end slettet opslagsord, og der er blevet slækket på ovenstående principper over årene. Der er således fx blevet tilføjet flere almindelige sammensætninger og afledninger.

Den seneste udgave af ordbogen, der udkom 18. november 2024, blev ligesom de foregående udgaver trykt som bog. Det betød at vi stadig måtte tage hensyn til omfangsforholdet. Det er samtidig muligt at det er sidste gang *Retskrivningsordbogen* udkommer som en trykt bog. Hvis det er tilfældet, åbner det for helt andre muligheder, bl.a. mht. design, brugerflade, visning og omfang, og det vil betyde at vi skal nytænke visse af redaktionsprincipperne og fx tage stilling til hvor mange flere kilo bøjningsender vi vil have med – nu hvor de ikke længere vil tynge på vægten.

Ovennævnte princip om at man "ikke har taget ordformer med som ordbogsbrugerne frit kunne danne på baggrund af andre (opslags) ord", har at gøre med punkt 2: *Retskrivningsordbogens* målgruppe. Ordbogens primære målgruppe er uddannelsessystemet og den offentlige forvaltning. For frit at kunne danne alle disse ordformer, fx præsens participium af et hvilket som helst verbum, kræver det imidlertid visse forkundskaber, og der er *Retskrivningsordbogens* målgruppeprofil måske ikke i tilstrækkelig grad blevet justeret siden 1955-udgaven. Det er med andre ord muligt at den seneste udgave af *Retskrivningsordbogen* forudsætter kundskaber som det måske ikke er rimeligt at forudsætte

i dag. Det vil vi i redaktionen have tanke på i arbejdet med ordbogen fremover.

Punkt 3): *Retskrivningsordbogens* hhv. reelle og opfattede autoritet – sigter til det forhold at *Retskrivningsordbogen* på den ene side er og skal være en autoritet hvad angår stavningen af danske ord og ordformer, og på den anden side bliver opfattet som havende en autoritet der rækker ud over netop det. Holger Juul kommer direkte ind på det til sidst i sit indlæg: "*Retskrivningsordbogen* [...] tilskrives [ofte] en større autoritet end den reelt har", sådan at mange fejlagtigt tror at *Retskrivningsordbogen* afgør hvilke ord der findes i dansk og må bruges på dansk. Det betyder samtidig at ordbogsbrugere typisk tror at et givent ord eller en given ordform der optræder i *Retskrivningsordbogen*, må være ikke bare blåstemplede ord og ordformer, men også eksempler på "godt sprog".

For at vi kan tage nogle af de mange kilo fraværende bøjningsendelser med, skal redaktionsprincipperne også på dette punkt justeres. Som det forholder sig i ordbogen nu, er bøjningsformers tilstedeværelse bundet op på deres frekvens og på deres sandsynlighed for at forekomme, i så høj grad som det nu er muligt for mennesker at undersøge dette og gøre det til et meningsfuldt grundlag. Når man fx for ordene *aktivisme* og *leksikografi* ikke får oplyst flertalsformer, er det fordi disse er skønnet for ualmindelige, jf. **Vejledning til indhold**, hvor der står: "Ved substantiver er der givet oplysning om bestemt form singularis, ubestemt form pluralis og bestemt form pluralis når disse er almindelige" (min understregning). Det at formerne *aktivismer* og *leksikografier* ikke kan findes i *Retskrivningsordbogen*, betyder omvendt ikke at man ikke frit kan danne dem i analogi til andre lignende ord, fx *formalismer* og *biografier* som optræder som bøjningsformer;

de er blot ikke omfattet af normeringen. Dette princip for substantiverne er håndterbart fordi langt de fleste substantiver har komplet bøjning, og mange af dem som fx ikke har flertalsformer som skønnes almindelige, optræder desuden i store ordgrupper som fx substantiver på *-isme* og *-grafi*, hvorved vi (i redaktionen) altså kan finde dem og arbejde med dem ordgruppevis.

Hvad angår præsens participium, vil det være sværere at skelne almindelige fra ualmindelige former, og et stort antal af dem vil ikke forekomme ret ofte i den virkelige verden, fx *afhudende*, *tørsaltende*, *udfindende*. Dermed ikke være sagt at vi vil afholde os fra at arbejde henimod at præsens participium-former og andre bøjningsformer skal vises i en kommende udgave af ordbogen – hvis eller når vi ikke længere har pladsbegrænsningen at bokse med – men det kræver at vi udarbejder nye principper for hvilke ordformer vi tager med, og for hvordan vi tager dem med. Eftersom det netop ikke er muligt at trække en klar grænse "mellem mulige og umulige ordformer", som Holger Juul også skriver, er den bedste løsning formentlig at tage alle tænkelige former med. Vi skal da blot finde en måde at gøre det klart for brugerne at en given bøjningsform ikke nødvendigvis er specielt anbefalelsesværdig; at det blot er sådan den givne form ville se ud hvis man skulle få brug for at danne den.

At det bliver en særdeles vigtig øvelse at overveje hvordan opslagsordene skal præsenteres i ordbogen hvis de kompletteres mht. bøjningsoplysninger, kan figur 1 eksemplificere. Med den ellers prisværdige hensigt om at hjælpe den usikre sprogbruger så denne kan slå flest mulige former op, kan vi let komme til at drukne en sådan sprogbruger i information. Og så er vi tilbage ved målgruppeovervejelserne under punkt 2.

»

stu|de|re

verbum

præsens, aktiv studerer

præteritum, aktiv studerede

præsens, passiv studeres

præteritum, passiv studeredes

impetativ studer, studér

Se § 5.4 om brugen af accenttegn i imperativer på trykstærkt -er.

supinum studeret

præteritum participium, singularis studeret

præteritum participium, pluralis studerede

præsens participium studerende

Almindeligt brugt som substantiv:

stu|de|ren|de

substantiv

utrum

de studerende

studere medicin

studere noget nærmere

Figur 1. Eksempel på hvordan opslaget for verbet *studere* kunne se ud hvis alle bøjningsoplysninger var med.

PRÆSENS PARTICIPIUM I 5. UDGAVE AF RETSKRIVNINGSORDBOGEN

Således alt det vi ikke har gjort og måske vil gøre. Her til sidst lidt om hvad vi i 5.-udgaven har gjort mht. præsens participium:

Teksten i vejledningen til brug af ordbogen (**Vejledning til indhold**) er ændret så vi nu har skrevet lidt mere eksplicit om præsens participium. I 4.-udgaven stod der sådan i første hovedafsnit *Hvilke opslagsord?* i underafsnittet *Afledninger og bøjningsformer*:

”Participier er normalt ikke opført som selvstændige opslagsord. Ord(former) som fx *renset* og *syngende* er således i ordbogen regnet for bøjningsformer af verberne *rense* og *syng*. Participier er dog medtaget som selvstændige adjektiver hvis deres betydning eller dannelsesmåde afviger fra de tilsvarende verber, fx *frossen*, *henrykt*, *sleben*, *spændende*. Endvidere er enkelte af de mest almindelige substantivisk brugte participier optaget som selvstændige substantiver, fx *rejsende*, *studerende*.”

I 5.-udgaven har præsens participium fået sit eget afsnit under hovedafsnit 9, *Former der ikke fremgår af selve ordbogen*. Dette underafsnit har overskriften *Præsens participium*, og teksten lyder nu sådan:

”Participier er normalt ikke opført som selvstændige opslagsord. Ord(former) som fx *renset* og *syngende* regnes i ordbogen for bøjningsformer af verberne *rense* og *syng*. Mens former som *renset* (præteritum participium) findes under infinitivformen, dvs. i opslaget *rense*, står former som *syngende* (præsens participium) imidlertid ikke under det tilsvarende opslagsord, dvs. *syng*.

Participier er kun medtaget som selvstændige opslagsord hvis deres betydning eller dannelsesmåde afviger fra de tilsvarende verber, fx *frossen*, *henrykt*, *sleben*, *spændende*. Endvidere er enkelte af de mest almindelige substantivisk brugte participier optaget som selvstændige substantiver, fx *rejsende*, *studerende*.”

Vi har altså gjort det endnu mere tydeligt at man ikke finder præsens participium-former i *Retskrivningsordbogen*. Imidlertid bliver det en væsentlig del af arbejdet med *Retskrivningsordbogen* i de kommende år at undersøge hvordan det vil give mening at vise mange flere bøjningsendelser på opslagsplads – i hvert fald i den digitale version af ordbogen, hvor de ikke vil kunne ses på vægten. Det gælder ikke kun præsens participium, men også fx imperativ (der kom med på opslagsplads i *Retskrivningsordbogen* 5.1, som udkom i december 2025).

■

Skjulte anglicismer i det danske sprog

Det har længe været diskuteret, om den stigende brug af anglicismer – det vil her sige engelske ord og udtryk – fordærver det danske sprog. Hvad der dog sjældent omtales, er de anglicismer, der bruges, uden at nogen lægger mærke til dem, fordi de er mere eller mindre direkte oversat fra engelsk og derfor optræder som værende 'danske'. Denne artikel handler om, hvordan man kan finde sådanne ord og udtryk, der nærmest optræder i forklædning.

**SAMUEL-AUGUST
T.B.F. ROSENSTAND**
(f. 1999), er kandidat-
studerende på Aal-
borg Universitet og
tidligere praktikant i
Dansk Sprognævn.

ÅREKLÆDEANGLICISMER

Udtryk som 'tilbage til tegnebræt-
tet', 'at prøve for hårdt' og 'at kaste
nogen under bussen' lyder måske

danske nok, når man hører dem, og de er vistnok skrevet med intet andet end pæredanske ord, men du skal ikke lade dig narre. Disse udtryk er i udgangspunktet lige så engelske, som når nogen siger 'Oh my God'. For ligesom de åbenlyse anglicismer er disse fraser også lånt fra engelsk. I engelsk har man fx den faste vending 'back to the drawing board', hvorfra den danske version 'tilbage til tegnebrættet' stammer. Hvis man ikke kender det engelske udtryk, er der ikke store chancer for, at man opfatter 'tilbage til tegnebrættet' som værende et engelsk udtryk. Det samme ser man med udtryk som 'prøve for hårdt' ('try too hard') eller 'kaste nogen under bussen' ('throw someone under the bus'), som også optræder i danskeres sprogbrug – helt uden at man formentlig er klar over, at det, man siger, egentlig stammer fra engelsk.

Samtidigt er det dog diskutabelt, om man kan kalde disse fraser for anglicismer, i hvert fald hvis man med ordet anglicisme tænker på ord og udtryk, der optræder i engelsk klædedragt, for de nævnte udtryk består jo af danske bestanddele. Derfor kalder jeg denne variant af anglicismer *fåreklædeanglicismer*, for ligesom ulven i fåreklæder sniger de sig ind i det danske sprog, uden man lægger mærke til det.

Modsat de "normale" anglicismer er det dog ikke så ligetil at undersøge fåreklædeanglicismer. For hvor den "normale" anglicisme består af engelske ord, hvilket gør det let at udpege den, så består fåreklædeanglicismen jo udelukkende

»

af danske ord, hvilket kan gøre det yderst svært at udpege den. Man kan for eksempel sagtens søge på ordet *cringe* i en samling tekster og hurtigt finde resultater, som man kan pege på som anglicismer. Man kan dog ikke gøre det samme med ordet 'prøve', for de resultater, man vil få, vil højst sandsynligt bestå af forekomster af ordet i kontekster, hvor det ikke optræder som del af en fåreklædeanglicisme. Her begynder den observante læser nok at stille sig selv et spørgsmål – et spørgsmål, som sprogforskere også har været nødt til at stille sig selv: Er det overhovedet muligt at undersøge fåreklædeanglicismer kvantitativt, når det er vanskeligt at finde data om dem? Heraf opstår et nyt spørgsmål: Hvordan observerer man sprog, der optræder nærmest usynligt?

DET CENTRALE ORDREGISTER

Det Centrale Ordregister – eller blot COR – er et register over det danske ordforråds lemmaer¹ og ordformer, der er skabt til at understøtte sprogteknologiske projekter. På CORs hjemmeside (ordregister.dk) kan man også finde grundressourcen COR₁, der er frit tilgængelig for alle. COR₁ er et register udgivet af Dansk Sprognævn, der indeholder alle lemmaer i *Retskrivningsordbogen* samt alle deres bøjningsformer (jf. *Nyt fra Sprognævnet 2022/3*). Man kan tænke på COR som en form for CPR-numre for de specifikke lemmaer og bøjningsformer i *Retskrivningsordbogen*, for ligesom hvert individ, der enten er født i Danmark eller har opholdstilladelse i landet, har et unikt CPR-nummer, har hvert ord sit eget COR-ID. Disse ID'er er smarte, da man ved hjælp af dem kan søge efter specifikke danske ord – eller endda hele fraser – med relativ lethed.

¹ Et lemma er en betegnelse for et ord samt alle ordets bøjningsformer, fx er "pære" repræsentant for sig selv samt "pæres", "pæren", "pærens", "pærer", "pærers", "pærerne", "pærernes".

Lad os for eksempel tage fat i fåreklædeanglicismen 'prøve for hårdt'. Slår man op i COR₁, kan man finde COR₁-ID'erne for hvert ord i denne frase:

1) Prøve: COR.30281.200.01

2) For: COR.10250.900.01

3) Hårdt: COR.15190.309.01

Gør man det, vil man samtidig finde ud af, at der er flere varianter af ordet 'prøve' i *Retskrivningsordbogen*, og dermed også flere varianter i COR₁. Den variant, vi finder i fåreklædeanglicismen, er verbalformen, men 'prøve' kan også optræde som et substantiv. Man har altså flere forskellige COR₁-ID'er for ord, der staves på samme måde, men har vidt forskellige betydninger:

1) Prøve (verbum): COR.30281.200.01

2) Prøve (substantiv): COR.41670.110.01

Derudover kan hver variant også bøjes, og disse bøjningsformer har også deres egne COR₁-ID'er:

1) Prøve (verbum): COR.30281.200.01

2) Prøver (verbum): COR.30281.203.01

3) Prøvede (verbum): COR.30281.206.01

I ovenstående eksempler kan man se, at det første tal – også kaldet '*LIX*' – er konstant, idet det definerer bøjningsformens lemma, mens det andet tal – også kaldet '*BIX*' – er variabelen, der definerer den bøjningsform, vi har med at gøre.

Her kan man allerede ane de muligheder, som COR₁ lægger op til, når det kommer til søgninger. Søger man for eksempel blot efter 'prøve' i et korpus, vil man nemlig få resultater, der både inkluderer verbet og substantivet – men søger man med det specifikke COR₁-ID for den form, som

man ønsker at finde, så vil man kun få resultater for den specifikke form. Med andre ord kan man med COR₁-ID'er med lethed sortere irrelevante resultater fra, og det er relevant for søgninger efter fåreklædeanglicismer.

Hvis en fåreklædeanglicisme har form som en fast vending, har den ofte faste træk. Hvis vi igen ser på 'prøve for hårdt', så kan vi se, hvordan ordet 'prøve' kan optræde i mere end én bøjningsform, mens både 'for' og 'hårdt' er konstante i deres optræden. For eksempel kan ordet 'prøve' optræde som 'prøvede' ('Han **prøvede** for hårdt') eller 'prøver' ('Hun **prøver** for hårdt'), mens både 'for' og 'hårdt' altid vil optræde på præcis samme måde. Man kan også tænke sig til varianter af fåreklædeanglicismen, hvor ét eller flere ekstra ord indsættes mellem 'prøve' og 'for', fx 'Han prøvede **ikke** for hårdt' eller 'Hun prøver **simpelthen alt** for hårdt'. Det betyder, at når man skal søge via COR₁-ID'er, så kan man bruge de specifikke ID'er for både 'for' og 'hårdt' og være

sikker på, at man ikke overser mulige variationer af anglicismen. Samtidig kan man søge efter alle bøjningsformer af 'prøve' på én gang ved blot at bruge **LIX**-delen af COR₁-ID'et, hvor man i så fald får søgemaskinen til at spytte resultater ud med alle mulige **BIX**-ID'er. Derudover kan man endda via finjusteringer bruge søgemaskinen til at finde varianter af fåreklædeanglicismen, der har ekstra ord mellem 'prøve' og 'for', hvilket betyder, at man med én enkelt søgning kan finde de data, man skal bruge til at undersøge disse fraser.

Der er dog ét stort problem, der først skal løses: Det er umuligt at bruge COR₁-ID'er til at søge i tekster, når teksterne ikke er opmærket med COR₁-ID'er.

CLINK: FREMTIDENS SPROGTEKNOLOGI

COR-linker – eller blot 'CLINK' – er et digitalt værktøj, der i skrivende stund er under udvikling i Dansk Sprognævn. Peter Juel Henriksen, senior-

»

forsker i Dansk Sprognævn, forklarer her, hvad CLINK er: “CLINK er en input-output-applikation; den læser en tokenstreng (*plain text*) og udskriver den samme streng med hvert token annoteret med COR₁-indeks. Ord som ikke forekommer i COR₁, tagges med <OOV> (Out Of Vocabulary)” (Henrichsen 2023: 119). Med andre ord kan man ved hjælp af CLINK – når redskabet er færdigudviklet – scanne en hvilken som helst dansk tekst og opmærke hvert teksttoken (eller hvert ‘ord’) med et COR₁-ID, hvilket betyder, at man vil være i stand til at gøre brug af disse COR₁-ID’er i en søgemaskine. Dermed vil det ikke længere være en (nærmest) umulig opgave at undersøge fåreklædeanglicismer.

AFRUNDING

Fåreklædeanglicismerne udgør, ligesom de anglicismer der ikke optræder i fåreklæder, dvs. i dansk oversættelse, formentlig en betydelig del af det engelske sprogs påvirkning af dansk. Modsat de konventionelle anglicismer bliver fåreklædeanglicismerne dog som regel ikke omtalt, når engelskpåvirkningen af dansk drøftes. Uden en egentlig undersøgelse kan man kun gætte sig til hvorfor, men en mulig grund er, at de fleste ikke ved, at sådanne ord og fraser – der jo egentligt virker helt igennem danske – er indlån fra engelsk. Alternativt ved sprogbrugere måske godt, at disse fraser stammer fra engelsk, men mange sprogbrugere generes ikke af de danske oversættelser, fordi de jo netop udgøres af danske ord. Samtidig er det i skrivende stund også svært at undersøge fåreklædeanglicismerne, da det er meget svært at finde (og sortere!) de relevante datapunkter på grund af deres form. Heldigvis er Dansk Sprognævn i gang med at udvikle et værktøj, der i den nære fremtid vil gøre sprogforskere i stand til at finde og undersøge fåreklædeanglicismer. Således vil man altså kunne undersøge deres

udbredelse i dansk og dermed klarlægge denne mere skjulte påvirkning fra engelsk.

I mellemtiden kan man altid prøve at være mere opmærksom på det sprog, man bruger i hverdagen. Tænk blot over, om det, du siger, er en fåreklædeanglicisme, næste gang du siger noget på dansk, der ligger lidt underligt i munden. Hvis du ikke ved, hvor du skal begynde, er der her en kort liste over fåreklædeanglicismer, som du sikkert har hørt – eller måske endda selv har brugt:

- 1) Leve under en sten (‘Live under a rock’)
- 2) Vand under broen (‘Water under the bridge’)
- 3) På radio (‘On [the] radio’)
- 4) Få [dig] et liv (‘Get a life’)
- 5) Tage den ud (‘Take it out’, i kontekst af at uskadeliggøre en genstand)
- 6) Det ældste trick i bogen (‘The oldest trick in the book’)

Og sidst, men ikke mindst, lad os bruge en fåreklædeanglicisme til at afslutte denne artikel og:

- 7) Kalde det en dag (‘Call it a day’).

REFERENCER

- Dideriksen, Christina, Peter Juel Henrichsen & Thomas Widmann (2022). Det Centrale Ordregister. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2022/3, 2-6.
- Henrichsen, Peter Juel (2023). Det Centrale Ordregister. Et indeks for det danske ordforråd – en gave til dansk sprogteknologi. I: *Nordiska studier i lexikografi* 16: Rapport från 16:e konferensen om lexikografi i Norden Lund 27-29 april 2022. Louise Holmer, Greta Horn, Hans Landqvist, Pär Nilsson, Eva Nordgren & Emma Sköldberg (red.). Sverige. By Wind. 113-126.

Bøsse

Farlige ord, som denne serie handler om, er bl.a. "farlige" fordi de skifter betydning. Fra én betydning til en anden – og nogle gange endda tilbage til en tidligere betydning. Man kan derfor blive i tvivl om hvad ordene betyder og signalerer på et givet tidspunkt: Er det et neutralt eller et nedsættende ord i øjeblikket? Det er ordet *bøsse* et godt eksempel på.

MARIANNE RATHJE
(f. 1973), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

JØRGEN SCHACK
(f. 1961), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

BØSSE KOM IND I DANSK i perioden 1100-1525 via nedertysk *busse* fra latin *buxus*, der betyder 'æske af buksbom', altså navnet på den grønne busk som tit står på kirkegårde (*Etymologisk Ordbog*). Siden 1700-tallet har *bøsse* også kunnet betyde 'gevær', og *bøsse* i betydningen 'homoseksuel mand' kan spores tilbage til 1855 (*Ordbog over det danske Sprog* (ODS)). Om ordet *bøsse* i æskebetydningen har noget med geværbetydningen at gøre, er svært at sige, men ordet kunne i hvert fald tidligere bruges om en beholder i en *kartæske* (nu stavet *kardæske*, jf. *Retskrivningsordbogen*), altså en beholder fyldt med kugler, også kaldt *kartæskbøsse*, hvor sprængladning og kugler lå (ODS). Så måske er der en sammenhæng. Til gengæld menes det at *bøsse* i geværbetydningen har væ-

FAKTA

FARLIGE ORD

Overskriften *Farlige ord* er temaet for en række artikler som bringes i dette og kommende numre af *Nyt fra Sprognævnet* i 2026. Med "farlige ord" menes i denne sammenhæng ord som tilhører det identitetspolitiske område, og som i en eller flere henseender kan opfattes som kontroversielle, dvs. ord som fx *brun*, *bøsse*, *eskimo*, *etnisk*, *hudfarvet*, *indianer*, *slave(gjort)*. Vi lægger ud med fire artikler med følgende titler: *Bøsse*, *Etnisk*, *Hudfarvet* og *Hudfarver*.

»

ret medvirkende til at *bøsse* blev en betegnelse brugt om homoseksuelle. Man skulle nemlig have associeret noget seksuelt med geværløbet hvori ladestokken indføres (ODS), og dermed sammenlignet den seksuelle akt mellem homoseksuelle mænd med indvendig rensning af et bøssebælt. *Bøsse* i den homoseksuelle betydning er muligvis forkortet af *bøssemager*, dvs. en der forhandler og reparerer skydevåben (ODS). Ordet *bøssemager* kunne da også tidligere bruges om en homoseksuel mand.

I dag står under ordet *bøsse* i *Den Danske Ordbog* den neutrale betydning 'homoseksuel mand', men det fremgår også at ordet foruden den neutrale betydning kan "bruges som skældsord til eller om en person uanset seksuel orientering". Der er desuden tilføjet en advarsel i ordbogen: "denne brug kan opleves som problematisk, fordi den bygger på stereotype fordomme om homoseksuelle mænd". Advarslen blev tilføjet i januar 2021. Så er det ligefrem noget nyt at man skal være varsom med at bruge ordet *bøsse*? Det korte svar er nej. Allerede i *Nudansk Ordbog* fra 1953 står det anført at *bøsse* er et vulgært ord om en homoseksuel mand, og det samme står der i udgaven fra små 20 år senere (1972). "Vulgært" var datidens signal om at det ikke regnedes for pænt sprog, dvs. udannet eller lavsocial sprogbrug. Men i samme ordbog endnu 20 år længere frem i tiden, dvs. fra 1993, er advarslen om det vulgære pludselig forsvundet: Her optræder *bøsse* bare som en neutral betegnelse: 'homoseksuel mand'. Hvordan kan det forklares?

Medlemmerne af den første forening af homoseksuelle i Danmark var så forsigtige at de valgte det undseelige navn *Forbundet af 1948* – det var i sig selv dristigt overhovedet at oprette foreningen (Frost 1997). Det forsigtige navn *Forbundet af 1948* blev i 1982 ændret til

Landsforeningen for bøsser og lesbiske (i dag *LGBT+ Danmark*) (lex.dk), og navneændringen, der indeholder ordet *bøsse* i en neutral betydning, giver os et fingerpeg om at *bøsse* på dette tidspunkt ikke længere (kun) var et skældsord. Forud for dette, nemlig i 1971, var der sket det afgørende for den sproglige brug af *bøsse* at en anden seksualpolitisk forening til støtte for homoseksuelle var blevet dannet, og at personerne bag denne ønskede en mere aggressiv markedsføring og derfor kaldte foreningen *Bøssernes Befrielsesfront* efter amerikansk forbillede, *Gay Liberation Front* (lex.dk).

Men navnet *Bøssernes Befrielsesfront* er altså et tidligt eksempel på det man i dag kalder *reclaiming* (<https://www.kb.dk/en/inspiration/copenhagen-pride/short-timeline>), dvs. at man "generobrer" nedsættende ord der bruges til udskamning, og giver dem en positiv værdi (igen) (jf. fx Christiansen & Rebouh 2017). På lex.dk mener man at rækkefølgen var omvendt:

Bøsse er oprindelig et nedsættende slangord for en mandlig homoseksuel [...] Fra ca. 1970 fik *bøsse* gradvist en mere neutral eller positiv klang [...] Dette afspejlede sig fx i den seksualpolitiske organisation *Bøssernes Befrielsesfront*. (lex.dk, opslaget "bøsse")

Hvad end den neutrale brug af *bøsse* eller oprettelsen af *Bøssernes Befrielsesfront* kom først, bekræftes den på det tidspunkt neutrale/positive måde at bruge *bøsse* på i bogen *En strid om ord* fra slutningen af 1990'erne (Frost 1997): "nu (...) må selv de største skeptikere kapitulere: Man har rensset skældsordet "bøsse" for den negative klang, så det i dag [dvs. slutningen af 1990'erne] er det neutrale ord at bruge om en homoseksuel mand".

I de danske aviser op igennem 1970'erne og

1980'erne kan man da også se ordet *bøsse* anvendt helt neutralt og ikke-nedsættende. Fx:

Bøsser har succes i samfundet. (Politiken 4. september 1977)

Sundhedsstyrelsen har bedt bøsser om at undgå at optræde som bloddonorere. (Politiken 6. juli 1983)

Bøssepriser. Torben Lund, MF for Socialdemokratiet, får årets positive pris på bøssernes og de lesbiskes internationale frigørelsesdag. (Politiken 21. juni 1984)

Fyring, chikane, kulde, hån, bagtalelse, udelukkelse. Fra flere bøsser i Skjern kommer den samme række af svar, når man spørger, hvad de frygter. (Ekstra Bladet 21. januar 1990)

Den neutrale/positive betydning som i 70'erne-90'erne kan aflæses i sprogbrugen i aviserne, i at den negative valør er fjernet i *Nudansk Ordbog* i 1990'erne, og at Frost (1997) erklærer *bøsse* for rensset for den negative klang, udelukker dog ikke at *bøsse* i perioden stadig af nogle blev opfattet som et negativt ord. En læser skrev fx i 1972 i *Information* som reaktion på navnet *Bøssernes Befrielsesfront* at det er "en halstarrig [sic] og meningsløs gerning at ville give et ord [*bøsse*], som i årtier har haft en odiøs klang, et nyt indhold." (Frost 1997). Selvom man må sige at det faktisk mod denne læsers forventning i vid udstrækning lykkedes at give *bøsse* et neutralt indhold, er der i perioden dog også indicier på at *bøsse* stadig dengang af nogle opfattedes som et nedsættende ord – her om en forside på *Ekstra Bladet* der i 1998 omtalte skuespilleren Preben Kristensen således: "TIL HOFBAL MED

BØSSE-VEN". Preben Kristensens manager udtalte derefter om episoden:

det er ordet 'bøsse', der krænker [...] Havde I bare skrevet 'ven' eller 'kæreste'. Han [Preben Kristensen] har det forfærdeligt med ordet 'bøsse'. (Ekstra Bladet 11. december 1998)

I øvrigt er det kendt indenfor forskningen i skældsord at hvorvidt et ord er fornærmende eller passende, i høj grad afhænger af pragmatiske forhold som konteksten, afsenderen, modtageren osv. (fx Jay 2009).

I dag oplyser *Den Danske Ordbog* som sagt at *bøsse* både kan være neutralt og bruges som skældsord. Det er altså ikke sådan længere at man kan påstå at *bøsse* er rensset for den negative klang, som Frost skrev i 1997. Tværtimod mener nogle homoseksuelle – på linje med advarslen i *Den Danske Ordbog* – at man bør være forsigtig med at bruge ordet *bøsse*. Fx udtrykte en medvirkende i et radioprogram på Radio4 i 2020 dette synspunkt: *Bøsse* bliver brugt nedladende i sjov blandt unge mænd om kammerater der fx ikke kan drikke ret meget alkohol eller ikke kan sparke ordentligt til en fodbold. Ifølge ham bliver man i sådanne tilfælde kaldt *bøsset*, dvs. man lever ikke op til stereotype forestillinger om hvad det vil sige at være maskulin. Dette er et vidnesbyrd om at ordet *bøsse* altså i dag kan blive brugt som et skældsord, og der har ligeledes været en del diskussioner i medierne om ordet *bøsse* brugt i sportens verden til at betegne nogle der præsterer dårligt, eller til at psyke en sportsmodstander. Så bortset fra en pause i 1990'erne og måske i årtiet før og efter, hvor det af mange, herunder ordbøgerne, blev betegnet som neutralt, kan *bøsse* i dag altså – igen – være et betændt udtryk.

»

Et vidnesbyrd om udviklingen i opfattelsen af ordet *bøsse*, fra problematisk til neutralt til problematisk igen, har vi fra ballethistorikeren Erik Aschengreen (1935-2023), som i 2020 skrev det følgende til den ene forfatter af denne artikel:

Det er ganske overraskende, som ordet har bevæget sig fra det "vulgære" over det normale udtryk til igen i dag at nærme sig det "betændte". Jeg har selv gennemlevet hele forløbet. Da jeg var en yngre bøsse – i 1960' og 70'erne – drømte jeg ikke om at bruge det. Og min gamle mor fandt det

meget ubehageligt. Så gik årene, og det blev det neutrale ord. Der blev i år [2020] lavet en portrætfilm om mig ("En Anden Verden"), og jeg fandt det helt naturligt at bruge ordet som en neutral karakteristik af mig selv. Men samtidig ved jeg godt, at det er ved at glide¹.

Som det "farlige" ord *bøsse* er, kan man altså i dag ikke helt vide om ordet er et neutralt udtryk, eller om man skal være varsom med at bruge det. Men pilen peger nu om stunder nok mest i sidstnævnte retning.

REFERENCER

Christiansen, Michael Ørtz & David Rebouh (2017):

"Feminister kalder sig selv 'ludere' og 'sluts': Vi tager magten fra patriarkatet", *dr.dk*, 8. marts 2017, <https://www.dr.dk/nyheder/indland/feminister-kalder-sig-selv-ludere-og-sluts-vi-tager-magten-fra-patriarkatet>.

Frost, Pernille (1997): *En strid om ord. Det politisk korrekte sprog*, Fremad, København.

Jay, Timothy (2009). The Utility and Ubiquity of Taboo Words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153-161.

1 Oplyst i mail fra Erik Aschengreen 20.8.2020. Gengives med tilladelse til publicering (tilladelse givet 11.11.2021).

Etnisk

Hvad vil det sige at være etnisk? Svaret på dette spørgsmål bliver lidt af en rodebutik, for det kommer an på hvilket substantiv ordet *etnisk* er knyttet til. Lad os lægge ud med at se på den meget hyppigt brugte forbindelse *etniske danskere*.

JØRGEN SCHACK
(f. 1961), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

MARIANNE RATHJE
(f. 1973), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

**DAG ER VISTNOK DE FÆR-
RESTE** i tvivl om hvem der er *etniske danskere*, og hvem der ikke er. Den nutidige forståelse fremgår af citater som de følgende:

Vi prøver at gøre det så godt og så professionelt, som vi kan, og hvis der nogle gange er en mistanke mod nogle af anden etnisk oprindelse, så kan det godt være, de bliver stoppet frem for en etnisk dansker. (Weekendavisen 18.6.2020)

Flere indvandrere end etniske danskere føler sig ensomme. (Kristeligt Dagblad 13.3.2021)

Som det fremgår af de to citater, som er repræsentative for den nutidige sprogbrug, er *etniske danskere* 'danskere hvis slægt har boet i Danmark i generationer', undertiden kaldet *gammeldanskere*. Overfor de etniske danskere har vi så *personer af anden etnisk oprindelse end dansk* (dvs. *indvandrere, nydanskere* osv.). Den nutidige brug af *etnisk* i forbindelsen *etniske danskere* er i overensstemmelse med ordets moderne grundbetydning, nemlig 'vedrørende national eller kulturel oprindelse og tilhørsforhold' (jf. *Den Danske Ordbog*). Når *etnisk* står foran en nationalitetsbetegnelse som fx *dansker*, angiver det altså at personen med hensyn til kulturel oprindelse og kulturelt tilhørsforhold tilhører den gruppe som nationalitetsbetegnelsen meddeler. Det svarer på de fleste punkter til den brug af *etnisk* som vi længe har kendt fra sammenhænge som den nedenstående:

»

Vietnam er gået ind på Kinas forslag om at indlede på viceudenrigsministerniveau i forsøg på at løse problemerne om etniske kineseres påståede uddrivning fra Vietnam. (Politiken 23.7.1978)

Der er dog den væsentlige forskel at når vi taler om fx *etniske kinesere* (dvs. 'personer som i kulturel henseende er kinesere'), skyldes det som regel at der i sammenhængen er tale om en befolkningsgruppe som lever udenfor sit kulturelle hjemland, dvs. en kulturel mindretalsgruppe – kineserne i Kina kalder vi normalt bare *kinesere*. Den gruppe vi herhjemme undertiden kalder *etniske danskere*, tilhører derimod det kulturelle flertal.

Men der har ikke altid været enighed om hvem der er *etniske danskere*, og hvem der er *danske* helt uden forbehold. Da vi i første halvdel af 1990'erne begyndte at tale om *etniske danskere*, blev forbindelsen ofte brugt modsat, dvs. om personer med en ikke-dansk (fremfor alt ikke-vestlig) kulturel baggrund. Det fremgår af citater som de nedenstående:

Unionen vil være til stor skade for Europas 17 millioner indvandrere, siger Bashy Quraishy, der har boet i Danmark siden 1970 og foretrækker at blive kaldt etnisk dansker eller dansk-pakistaner. (Politiken 4.5.1993)

På trods af flere utrolig følelsesladede, veltalende og begavede indlæg fra de oplagt ressourcestærke etniske danskere, fornemmede denne artikels signaturer alligevel en form for skjult dagsorden fra især den fundamentalistiske del af forsamlingen. (Ekstra Bladet 12.4.1995)

Etnisk bruges her med betydningen 'som har fremmed herkomst, eller som er medlem af

en racemæssig, kulturel, religiøs eller national mindretalsgruppe' (jf. *Nye ord i dansk 1955 til i dag*). Denne brug af *etnisk* om ikke-vestlige befolkningsgrupper i Danmark er formentlig en videreførelse af en lidt ældre brug af ordet om andre "eksotiske" foreteelser end personer, fx tøj og restauranter:

Hippier med penge foretrækker "etnisk tøj", et farverigt udstyr med indslag fra Asien eller Afrika. Drengene går i Nehru- eller Mao-jakker, pigerne i brogede afrikanske saris. (Selvsyn, 11. årg. nr. 3, 1971)

Og så vinder de etniske restauranter jo frem. Ja, de doubler deres omsætning, selv om I står i stampe. Det var heller ikke Jørgen Berthelsens hovedpine, at en del af forklaringen ligger i, at etniske restauranter drives af familier, der arbejder under vilkår, ingen danskere har lov til. (Politiken 15.6.1989)

Men som nævnt betyder *etnisk* ikke længere 'ikke-vestlig' når det står foran ordet *dansker*; i denne sammenhæng betyder det snarest 'op-rindelig'. Foran vistnok alle andre personbetegnelser end *dansker* (og andre nationalitetsord: *kineser, russer* osv.) betyder *etnisk* dog stadig 'ikke-vestlig', fx

Rigtig mange af mine etniske Facebookvenner er begyndt at købe juletræ. Og forleden var der én, der skrev, at hun var i gang med at lave and. And den 2. december! Det er da for sindssygt, tænkte jeg. Men det er jo netop et tegn på, at folk er ved at blive inkluderet i samfundet på en helt anden måde. (Berlingske 6.12.2013)

Antallet af bandemedlemmer er faldet med omkring en tredjedel i løbet af det seneste år. Andelen af etniske unge, der er i uddannelse eller i arbejde, er til gengæld steget. (Politiken 4.12.2020)

Etniske Facebookvenner, kunstnere, kvinder, ingeniører, sygeplejersker, unge osv. er med andre ord ikke etniske danskere (i den nutidige betydning). De nævnte persongrupper består af personer med såkaldt *etnisk baggrund*:

Disse børn har langt bedre af at være i skole på lige fod med deres danske jævnaldrende. På den måde undgår vi den fremmedgørelse, som alt for mange unge med etnisk baggrund står over for, når de skal ud i samfundet. (Berlingske 5.7.2021)

Men har vi da ikke alle en etnisk baggrund? Jo, det har vi, men hvis der er tale om gammeldanskere, skal det ekspliciteres med et nationalitetsord, fx *unge med etnisk dansk baggrund* – ellers må vi gå ud fra at der er tale om nydanskere.

Det er lidt noget rod med ordet *etnisk*, men det hele kan egentlig opsummeres ganske kort: Etniske danskere (og andre vesterlændinge) er ikke "etniske" i den ovennævnte forstand. Det er "de andre" der i en dansk kontekst er etniske.

Brugen af *etnisk* i betydningen 'ikke-vestlig' i forbindelser som *etniske kvinder*, *etniske unge* er formentlig i langt de fleste tilfælde velment. Vi sprogbrugere har et helt legitimt behov for at kunne benævne forskellige befolkningsgrupper, og forbindelser af typen *etnisk* + personbetegnelse er unægtelig mere mundrette end tunge forbindelser af typen personbetegnelse + *af anden etnisk herkomst/med anden etnisk baggrund (end dansk)*. Men det kan ikke udelukkes at man ved at tale om fx *etniske kvinder* kan bidrage til at eksotisere og dermed udgrænse de personer som forbindelsen udpeger. De omstændelige, bureaukratiske klingende forbindelser af typen *kvinder med anden etnisk baggrund (end dansk)* har så vidt vi kan bedømme, ikke samme eksotiserende potentiale. De opleves snarere som knastørt, neutralt embedsmandssprog uden nogen som helst eksotiske bibetydninger.

Hudfarvet

Hvilken farve refererer ordet *hudfarvet* til? Indtil for få år siden var der ingen tvivl: *Hudfarvet* betød ”med samme lyse farve som huden hos en typisk nordeuropæer; lys og afdæmpet beige eller ferskenfarvet” (*Den Danske Ordbog*, *hudfarvet*, betydning 1).

JØRGEN SCHACK
(f. 1961), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

MARIANNE RATHJE
(f. 1973), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

RDET BLIVER (ELLER BLEV) ISÆR BRUGT

i forbindelse med visse produkter: farvekridt, perler (til perleplader),

makeup, nylonstrømper mv. Men det er ved at ændre sig. Ordet bruges nu også i en bredere, relativ betydning, som er tilføjet i *Den Danske Ordbog*: ”vedr. beklædning eller makeup med en farve der svarer til bærerens hud” (*Den Danske Ordbog*, *hudfarvet*, betydning 1.a). En tilsvarende udvikling ses i andre sprog, fx i engelsk, hvor ordet *nude* i brugen som hudfarveord har gennemgået en tilsvarende betydningsudvikling (fra snæver til bred betydning), som også afspejler sig i ordbøgernes definitioner. *Nude* bruges også i dansk, især i forbindelse med tøj og makeup.

Ordet *hudfarvet* har ligesom mange andre ord der falder indenfor det identitetspolitiske område, været debatteret i medierne, ikke mindst på de sociale medier. Lars Trap-Jensen, som er seniorredaktør ved *Den Danske Ordbog*, beskriver i en artikel i tidsskriftet *LexicoNordica* (Trap-Jensen 2020: 143) hvordan ordbogsopslaget *hudfarvet* blev genstand for en målrettet kampagne fra en gruppe på Instagram. Gruppen anså den traditionelle, snævre betydning, dvs. ’lysbeige’, som udtryk for strukturel racisme og opfordrede til at artiklens forklaring blev ændret. Ordbogsredaktionen fastholdt i begyndelsen den traditionelle, snævre betydning fordi den ikke kunne finde sikre autentiske eksempler på den nyere, relative betydning, dvs. ’med en farve der svarer til bærerens hud’. Men som det allerede er fremgået, endte det dog med at redaktionen, efter en omfattende kilderesearch, tilføjede den nye betydning (dvs. 1.a).

Det er rigtigt at det kan være meget svært at finde autentiske eksempler som *i sig selv* viser at hudfarvet betyder 'med en farve der svarer til bærerens hud'. Faktisk viser ingen af de brugseksempler som *Den Danske Ordbog* bringer under den nye betydning, om ordet er brugt i den snævre eller den relative betydning, fx "under Wimbledon er det værd at kaste et ekstra blik på Serena Williams og hendes ben, for dér sidder et par hudfarvede strømpebukser." Kun den der har set den sorte amerikanske tennisspiller Serena Williams optræde ved den pågældende Wimbledonturnering (2018), ved at hendes strømpebukser/tights faktisk var mørkebrune – og altså ikke lysbeige.

Bevidstheden om at *hudfarvet* ikke længere uden videre kan bruges i den traditionelle betydning, 'lysbeige', har indfundet sig hos mange af dem der forhandler produkter af en type hvor ordet kan være relevant at bruge, jf. fx følgende tekst fra et firma som sælger materialer, herunder farver, til dekorationsformål:

Vejledning: Lær at blande hudfarver

Hudfarve er et vidt begreb, da man selvfølgelig ikke kan snakke om at en bestemt farve er hudfarvet. Her finder du derfor vejledning til at blande en lys, kaukasiske hudfarve. Denne kan du ændre nuancen på ved at blande sort eller brun i, og på den måde opnå en mørkere hudfarve. (www.makemake.dk/sadan-blander-du-forskellige-nuancer-af-hudfarve)

Og til dem der ikke vil forsøge at blande sig frem til den ønskede hudfarve, findes der adskillige producenter af farvekridt o.l. som kan levere æsker med 8-12 forskellige "hudfarver".

En mulig løsning på problemet med *hudfarvet* er altså at man undgår ordet ved i stedet at tale om forskellige *hudfarver*. En anden mulig løsning er

at man i sine produktbeskrivelser o.l. helt undgår at referere til hud, men i stedet benytter farvebetegnelser som ikke giver associationer i retning af hud(farve). Efter henvendelse fra en socialdemokratisk lokalpolitiker besluttede plasticperleproducenten Hama således at ændre navnet på perlerne med navnene "hud" og "lys hud" til henholdsvis "mat rosa" og "lys fersken". Her er producentens begrundelse for ændringen:

"Hama skal ikke genere nogen, hvis nogen kan føle sig stødt over det. Hama er kreativ leg, hygge og læring. Der skal ikke være nogen, der er kede af det på baggrund af det," begrundet direktør i Hama Lene Haaning beslutningen til TV Midtvest. (Jyllands-Posten.dk 24.6.2020)

Hudfarve(r) er i øvrigt på dagsordenen mange steder. De fleste har sikkert bemærket at man i nogle år har kunnet bruge emojis, fx "thumbs up", i mange forskellige (hud)farver på mobiltelefonen.

Det er normalt ikke noget problem for sprogbrugerne at et ord har mere end én betydning, da den intenderede betydning normalt vil fremgå af konteksten. Men *hudfarvet* kan vi langt fra altid vide hvad betyder, jf. eksemplet med Serena Williams' strømpebukser. Det kan i sig selv være grund nok til at man finder en anden måde at beskrive en bestemt farve på. En anden nok så væsentlig grund til at undgå ordet *hudfarvet* er at man risikerer at gøre nogen vred eller ked af det hvis man bruger det, i hvert fald i sammenhænge hvor det ikke er tydeligt at man bruger det i den nye, relative betydning.

REFERENCER

Trap-Jensen, Lars (2020): Inklusion eller mindretalsdik-tatur? Om politisk korrekthed, minoritetshensyn og leksikografisk deskriptivisme i *Den Danske Ordbog. LexicoNordica* 27, s. 137-156.

Hudfarver

Vi har en håndfuld hudfarveord som traditionelt er blevet brugt i forbindelse med opdelingen af mennesker i forskellige grupper: *brun, gul, hvid, rød, sort*. To af disse ord, *gul* og *rød*, bruges stort set ikke mere til dette formål.

JØRGEN SCHACK
(f. 1961), er senior-
forsker i Dansk
Sprognævn.

MARIANNE RATHJE
(f. 1973), er senior-
forsker i Dansk
Sprognævn.

UL – BRUGT OM ØSTASI- ATER, især kinesere – opleves

nu som helt forældet. Hvem ville i dag bruge *gul* i forbindelser som

fx *USA's gule befolkning, den gule skuespiller Jackie Chan* eller tale om (de) *gule* i betydningen 'østasiater'?

Mindst lige så forældet er (de) *røde* brugt om indianere. Man kan stadig støde på ordet *rødhud* i avistekster o.l., men vistnok aldrig som andet end en historisk, spøgende eller polemisk betegnelse. Det sidstnævnte er tilfældet i en lægebrevkasse (Skive Folkeblad 5.11.2011), hvor en læser som er adoptivmor til to børn fra Asien, er utilfreds med at en anden læser har spurgt lægen "om man bliver gul som en kineser af at spise mange gulerødder." Læseren mener at lægen burde gøre opmærksom på at "folk fra Kina og resten af Asien ikke er gule, de er brune." Her er hvad lægen svarede:

Det er efterhånden noget forvirrende det med racer og hudfarve. Man må ikke mere sige neger, men den sorte (selv om jeg synes, at det omvendte lyder pænere). Hvad så med indianere, skal de kaldes rødhuder? Det er forståeligt, at du er imod, at man kalder kinesere de gule; men du vil vel heller ikke kalde dem de brune?

Men tilbage til *rødhud*. Ordet har samme komiske valør som *blegansigt*. Begge ord hører hjemme i gamle westerns og indianerromaner, og lad dem endelig blive der!

Ordet *sort* er i dag det almindeligste alternativ til det nu ubrugelige ord *neger*. Men som det

fremgår af det ovenstående citat fra lægebrevkassen, er der nogle, først og fremmest ældre sprogbrugere, der oplever *sort* som en upassende betegnelse. Personer som voksede op dengang da *neger* blev brugt som en neutral folkeslagsbetegnelse, kan føle et ubehag ved at bruge *sort* om mennesker. I et interview med professor Jørn Lund i Politiken 1.10.1995 fortæller han at han husker hvordan han i slutningen af 1960'erne "blev chokeret over at en dansk-amerikaner omtalte negrene i USA som *de sorte*." Det var inden han havde opdaget "at negrene i USA faktisk var begyndt at omtale sig selv på samme måde." Det ændrer nu ikke ved de to betegnelsers overordnede status: *Neger* opleves i dag som uacceptabelt af de fleste sprogbrugere; *sort* er derimod acceptabelt for de fleste, især når det bruges adjektivisk, fx *de sorte vælgere*, *Sydafrikas sorte befolkning*, *hendes far er sort*. Brugt substantivisk kan *sort* virke upassende, især i ental: *en sort*.

Hvid er nok det eneste af de traditionelle hudfarveord som slet ikke har behov for et advarselsflag. Ordet kan normalt bruges uden videre i de fleste sammenhænge: *de hvide vælgere*, *Sydafrikas hvide befolkning*, *hendes far er hvid* osv. At *hvid* har denne særlige status som et ufarligt ord, skyldes nok til dels at ordet bruges om en befolkningsgruppe som alt andet lige er privilegeret sammenlignet med andre befolkningsgrupper, og som derfor af historiske grunde ikke er lige så fintfølede hvad angår brugen af hudfarveord og tilsvarende betegnelser som vedrører etnicitet. Der er i øvrigt ikke rigtig noget alternativ til *hvid*. I amerikansk-engelsk bruges *caucasian* side om side med *white*, men den danske ækvivalent til

dette ord, *kaukasisk*, bruges meget sjældent om andet end forhold som vedrører områderne i og omkring Kaukasus. Især i antropologiske sammenhænge kan man stadig støde på betegnelsen *kaukasoider* brugt som fællesbetegnelse for (personer som tilhører) europæiske, mellemøstlige og indiske folkeslag. Betegnelsen stammer fra den traditionelle klassifikation af mennesker i forskellige "racer". I dag anses denne klassifikation imidlertid af de fleste fagfolk som forældet og misvisende.

Om ordet *brun* brugt om grupper af mennesker står der i *Den Danske Ordbog*: "tilhørende en gruppe mennesker med mørk hudfarve der oprindeligt er hjemmehørende i Mellemøsten, Asien, Afrika eller et andet sted hvor denne hudfarve er almindelig i modsætning til den hvide – især om indvandrere eller efterkommer heraf." Vi har intet at indvende mod betydningsbeskrivelsen. Vores undersøgelser af sprogbrugen i aviser o.l. tyder på at ordet både bruges bredt 'om mennesker med mørk hudfarve' (dog vistnok sjældent om sorte mennesker) og mere snævert 'om indvandrere og efterkommere af indvandrere'. Ordbogen har vistnok ret i at den sidstnævnte snævrere brug er den almindeligste. Ordbogen tilføjer at *brun* "ofte [er] nedsættende." At ordet (brugt om mennesker) ofte er nedsættende, er dog svært at påvise. Man kan godt finde eksempler hvor der udtrykkes en skeptisk eller måske ligefrem fjendtlig holdning over for *brune mennesker/danskere* osv., men det er jo ikke ensbetydende med at *brun* er ment nedsættende. Det er svært at finde eksempler som entydigt viser en nedsættende brug. Det er til gengæld meget let at

»

finde eksempler hvor personer der tilhører en af de ovennævnte persongrupper, bruger *brun* om sig selv, fx

I virkeligheden er jeg ikke så overrasket over Pia Kjærsgaard og hendes sammensvornes udgydelser mod mig. For de viser bare med al tydelighed, hvordan ytringsfrihed ikke tilkommer brune mennesker som mig. (Berlingske 17.11.2023)

Og det er tilsvarende let at finde eksempler hvor *brun* + personbetegnelse er brugt i en sammenhæng hvor der udtrykkes velvilje overfor medlemmer af denne befolkningsgruppe, fx

Med skulpturen skabte vi en repræsentation for sorte og brune mennesker i det offentlige rum som et tiltrængt modspil til den hvide europæiske historiefortælling, som har defineret vores kollektive bevidsthed, siger Jeannette Ehlers. (Kristeligt Dagblad 19.7.2023)

Vores vurdering er derfor at *brun* + personbetegnelse altovervejende er neutralt. Hvis der er et problem med *brun*, består det snarere i at det i sin allerbredeste betydning betegner en meget stor del af menneskeheden, nemlig stort set alle andre end dem der kaldes *hvide*. Ordet *brun* er derfor ikke meget bevendt i efterlysninger o.l. Her må man finde en anden, mere præcis måde at beskrive den efterlyste på, fx ved brug af et nationalitetsord eller et ord som henviser til en bestemt del af verden: *nordafrikansk*, *østasiatisk* osv.

En beslægtet, meget bred betegnelse er *farvet*, som ifølge *Den Danske Ordbog* bruges om personer "tilhørende en gruppe mennesker med mørkere hud end mennesker af europæisk oprin-

delse." Denne brug af *farvet* er ikke forsynet med advarslen "nedsættende" i ordbogen, og vi har da heller ikke kunnet finde eksempler som tyder på at ordet opfattes som nedsættende. Nedenfor ses et typisk eksempel på en almindelig, neutral brug af *farvet*:

Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner, LGBTQ+ Danmark, siger til DR, at de ikke har været gode nok til at sætte fokus på farvede personer i LGBTQ+-miljøet herhjemme, hvor racisme også findes. (Berlingske 23.8.2020)

Farvet er i denne kontekst omtrent lige så hyppigt som *brun*, men det er ikke utænkeligt at *farvet* inden længe vil blive opfattet som uacceptabelt. Vores holdninger til bl.a. etnicitetsbetegnelser påvirkes stærkt af de holdninger som er fremherskende i det amerikanske sprogsamfund, og dér er det tilsvarende ord, *colored*, ikke længere gangbart. Ifølge den amerikanske ordbog Merriam-Webster betragtes *colored* i dag som uacceptabelt i kontekster som vedrører nutidige forhold ([merriam-webster.com/dictionary/colored](https://www.merriam-webster.com/dictionary/colored)). I stedet for *colored* bruges nu *person of color* (forkortet POC). En af grundene til at *person of color* (person med farve) anses som brugbart, er muligvis at det ikke i samme grad som *colored* sætter lighedstegn mellem personen og farven, men blot angiver at personen har en (ikke-hvid) farve. Denne form for såkaldt *person first language* (personen først-sprog) kendes fra andre følsomme områder; det betragtes fx af nogle som bedre at bruge *person med handicap* end *handicappet* osv. Imod dette forsøg på en forklaring på forskellen mellem *colored* og *person of color* kunne man indvende at mange amerikanere rask væk taler om *black persons* (sorte personer), men vistnok aldrig om *persons of blackness* (personer

med sortthed). En sådan på overfladen snusfor-
nuftig form for logik gælder imidlertid langt fra
altid for sprogbrugen, og da slet ikke for sprog-
brugen på det identitetspolitiske område. Når en
bestemt sprogbrug først er blevet uacceptabel, er
der normalt ikke meget man kan stille op.

VIDSTE DU ...

... at konsonantforbindelserne
ch, ck, dh, gh, sc, sch, sh og *sj* ikke
deles når konsonanterne hører til
samme stavelse? Følgende ord-
delinger er derfor ikke korrekte:

*"bols-je", "broc-hen", "budd-hisme",
"chec-ken", "dis-ciplin", "douc-he",
"fas-cisme", "geis-ha", "gullas-chen",
"gullasc-hen", "hoc-key",
"spag-hetti", "Stuc-kenberg".*

(Derimod: *bol-sje, bro-chen,
bud-dhisme, check-en, di-sciplin,
dou-che, fa-scisme, gei-sha,
gulla-schen, hock-ey, spa-ghetti,
Stuck-enberg*).

Du kan læse mere om deling
ved konsonanter i

Retskrivningsordbogen § 17.

Dansk Sprognævn

- Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen
- Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Kasper Lind-Hansen Kristjansson og Johanne Niclasen Mortensen

- ISSN: 2446-3124
- Layout: Pernille Kleinert
- DtP: René Malchow

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skafte Jensen
JNM	Johanne Niclasen Mortensen
JS	Jørgen Schack
KLHK	Kasper Lind-Hansen Kristjansson
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MR	Marianne Rathje
ORJ	Oliver Rix Johannsen
PJH	Peter Juel Henriksen
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann
WIC	Winnie Collin

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer i udgangspunktet 3 gange om året og er gratis. Du kan tilmelde dig ved at sende en mail til tilmeld@nfs.dsn.dk. Så får du besked hver gang tidsskriftet udkommer. Hvis du senere vil afmelde, sender du en mail til frameld@nfs.dsn.dk.

Følg også Dansk Sprognævn på vores hjemmeside, på LinkedIn og på Facebook:

- Hjemmesiden: dsn.dk
- LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)
- Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

Dansk
Sprognævn

Adelgade 119 B
5400 Bogense